

No. 58.

MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

ACHTERLIJKE KINDEREN

DOOR

M. VAN WIJHE Ezn.

AMSTERDAM — S. L. VAN LOOY.
1902.

5 cent; 50 exx. f 1.60; voor departementen en leden der Maatschappij f 1.25 per 50 exx., plus 25 cent voor frankeerkosten.

Maatschappij tot nut van ’t Algemeen.

ACHTERLIJKE KINDEREN.

DOOR

M. VAN WIJHE Fzn.

AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY.
1902.

ACHTERLIJKE KINDEREN.

Ellende die ons omgeeft! onderhoud in ons het werkdadig *mede*lijden!

LAVATER.

Met meer dan gewone belangstelling werden de kamerzittingen van 1900 gevolgd en met gespannen verwachting werd de eindstemming tegemoet gezien over het aanhangige wetsontwerp op den leerplicht. Geen wonder, dat die belangstelling groot was en niet alleen de onderwijsmannen, maar alle klassen der maatschappij vervulde. Die wet is thans aangenomen en sedert 1 Januari [1]) in werking getreden. Nieuwe plichten legt zij op de schouders der vakmannen, terwijl bij hare doorvoering zal blijken, welke noodzakelijke gevolgen zij heeft. Van zeer verschillenden aard zullen deze zijn; wij bepalen ons bij het schoolverzuim, dat dan, ruim genomen, twee oorzaken hebben kan: 1e *slechte voeding* en *kleeding* en 2e *zwakke vermogens*.

De eerste dezer oorzaken laten we rusten; mettertijd komt die weder ter sprake. De tweede oorzaak, zwakheid van vermogens, eischt dringend onze aandacht. Ieder voelt terstond, waar we heen willen: we denken aan de kinderen, die niet met onze vluchtige belangstelling alleen gebaat zijn, maar die onze toewijding en onze liefde vragen.

Welk onderwijzer kent niet de bezwaren, aan het klasseonderwijs verbonden, wanneer onder hem toevertrouwde leerlingen zijn, die steeds achterblijven, die de

[1]) 1901.

vlijtigeren te veel remmen en die, ondanks hun goeden wil, immer meer schijnen terug te zinken. Diep te beklagen zijn deze stumperds, wien geen inspanning baat: hun leertijd is van den eersten schooldag af eene aaneenschakeling van verdrietelijkheden.

Wie kent ze niet, die telkens weer van meet af bebeginnen, jongeren hen zien voorbijstreven, terwijl zij zelf al meer en meer versuffen. En helaas! daarbij blijft het niet; niet alleen dat terugblijven is zoo moeilijk en pijnlijk; erger is het verlies van elk gevoel van eigenwaarde; misschien erger nog: de spotachtige blik, het krenkende woord van medescholieren!

Wie peilt de droefheid van eene moeder die haar kind geestelijk ziet sterven en machteloos daartegenover staat, omdat haar geen weg open is, om haar kind voor dien ondergang te bewaren. Het aantal van deze ongelukkige kinderen die de goede leiding en zorg missen en er zoo smachtend naar uitzien, neemt steeds toe.

Is het geen vloek voor onze groote steden en voor heel ons vaderland, dat de cijfers in de honderden [1]) loopen en steeds schrikbarend stijgen, terwijl nog zoo weinig voor hen geschiedt? Met diep medelijden, met een hart vol liefde en teederheid zien we op deze misdeelde schepseltjes neder, terwijl groote dankbaarheid ons vervullen moet, wanneer

---

[1]) In *Amsterdam* meent de Commissie, belast met het onderzoek der kinderen voor wie plaatsing gevraagd wordt op de hulpschool (tijdelijk gevestigd in de Potgieterstraat) het getal a. k. veilig op minstens 1000 te mogen schatten; op den duur zal dan ook in elk der arrondissementen eene school moeten verrijzen.

De idioten en daarmede gelijkgestelden zijn onder bovengenoemd aantal *niet* begrepen.

Volgens het schoolverslag over 1899 der gemeente 's Gravenhage, bezochten 13.650 kinderen de openb. kostelooze- en tusschenscholen en kwamen op die schoolbevolking een aantal van ongeveer 400 achterlijke leerlingen voor, d.i. dus 2.9 %.

aan onze kinderen een dergelijk lot bespaard werd. Deze dankbaarheid moet uiting vinden in onze hulpvaardigheid tegenover hun lijden.

Onmetelijk groot is hun ellende en treurig hun toestand voor hem, die er meer van nabij mede kennis maakte. Dringe de liefde ons, om het zwakke te schragen, het ongelukkige te helpen. Geen moedeloos ternederzitten, de handen in den schoot leggende, brengt ons iets verder. Waakzaamheid en strijd zij de leuze. Niets druischt zoozeer tegen onze natuur in als ellende; wij mogen er ook niet aan wennen: de mensch is tot geluk geschapen! Zoo moet dan de strijd aangebonden. Zijn *wij* gelukkiger dan anderen, dan moge dit ons dringen, het ongeluk van anderen zooveel mogelijk te verminderen.

Aan ons dan de taak, ook aan die kinderen veel leed te besparen.

* * *

Lange jaren stond de wetenschap machteloos tegenover deze ongelukkigen: zij wilde, maar kon geen hulp bieden, omdat het zenuwstelsel een gesloten en verzegeld boek was voor de geleerden. Sedert de verbetering van het microskoop sinds ± 30 jaren en de toepassing der vaak zoo fel bestreden vivisectie, is daarin echter eene verandering ten goede gekomen. Men onderzocht de hersenen en kwam tot de gevolgtrekking, dat deze de zetel der ziel zijn, iets wat trouwens de Alexandrijnen reeds 300 j. vóór Chr. hadden beweerd.

De mensch bestaat uit ziel en lichaam [1]); de ziel, hoewel

---

[1]) *Ziel* neem ik synoniem met *geest*; voor de duidelijkheid ware daarom wellicht beter te schrijven; de mensch bestaat uit: *lichaam* en *geest*, de ziel is dan een *tweeëenheid*: *stof* en *geest* Gen. 2 : 7. Zie ook: *„Beginselen der Psychologie"* door Prof. Dr. H. Bavinck blz. 9 en v.v. (Uitg. Bos te Kampen) en *Ter Toelichting*, Christelijk Schoolblad 6 Jaarg. No. 27. (Blommendaal den Haag).

zelfstandig, onafhankelijk en onsterfelijk, is tijdens het leven gebonden aan het lichaam en moet, om zich te ontplooien, gebruik maken van de middelen, welke aanwezig zijn. Is, in welken vorm ook, het centraal zenuwstelsel, (bestaande uit hersenen, verlengde merg en ruggemerg) beleedigd vóór, tijdens of na de geboorte, dan zal zich dit het gansche leven door doen gevoelen en zulk een mensch kan dan slechts woekeren met de gaven, die hij heeft. Geen treuren helpt, wanneer iets onherstelbaar is; zal nog iets deugdelijks verricht worden, dan is het zaak, het slechte gereedschap zoo goed mogelijk te gebruiken.

Toch zij men bij deze gedachte niet te spoedig ontmoedigd, maar stelle voorop: ieder schepsel is voor ontwikkeling vatbaar.

De uiteenloopende hoedanigheid van de hersenen der individuën vergeleek ik meermalen met de verschillende grondsoorten; ook deze onderscheiden zich in hoedanigheid: er is zand- en kleigrond en beide zijn op hunne wijze geschikt, vruchten voort te brengen. Dit geschiedt echter niet zonder zwaren arbeid; en het hangt van de meerdere of mindere bekwaamheid van den bewerker af, hoe groot die vruchtbaarheid zijn zal. Zoo kunnen menschen met gezonde hersenen tot eenen hoogen trap van ontwikkeling komen en de minder begaafden eveneens met inspanning van alle krachten toch eenen zekeren graad van ontwikkeling bereiken en op hunne plaats nuttig zijn. Begin met het *„kunnen"* op den voorgrond te plaatsen, *te gelooven in* den leerling. Het oordeel, dat het kind geestesgaven bezit, zal ongetwijfeld er toe meewerken, om ze hem deelachtig te doen worden, terwijl het tegenovergestelde oordeel het kind neertrekt, inplaats van het op te heffen. „Wat men hoopt, geschiedt ook", zij de stoute machtspreuk. Niet het kind is oorzaak van de slechte of langzame ontwikkeling, maar wij zijn onbekwaam, om in de geheimen dier onbegrepen kinderziel door te dringen en de storingen weg te nemen.

Van zeer verschillenden aard zijn deze storingen bij alle

kinderen die in meerdere of mindere mate eene afwijking van het normale kind vertoonen; daarom moeten we terstond hierbij opmerken, dat alle afwijkenden niet onder éene rubriek vallen.

Uiterlijk komen allen vrij wel overeen: men herkent ze spoedig aan de uitdrukking der oogen, de manier van spreken, de drukke, overtollige bewegingen of iets dergelijks.

* * *

Komen we nu tot de vraag: „wat is de oorzaak der achterlijkheid en hoe komt het, dat het aantal achterlijke kinderen steeds toeneemt", dan aarzelen we niet te verklaren, dat deze toename in de eerste plaats getuigt van eene degeneratie van het geslacht. De zenuwachtige gejaagdheid van onzen tijd, gepaard aan grove buitensporigheden, verzwakken het schepsel; de voortdurende inspanning en overspanning verlammen de veerkracht. Het is eene vaste wet, dat de lichamelijke eigenschappen der ouders overgaan op de kinderen. Hoe vaak nemen we niet waar, dat kinderen in karakter, lichaamsbouw, stem, kleur van haar en tint der huid overeenkomen met hunne ouders; we mogen dus gerust vaststellen, dat kinderen zoowel in- als uitwendig in hun leven den stempel der ouders dragen. Natuurlijk zijn er uitzonderingen, maar toch kan als regel gelden: *krachtige ouders brengen krachtige kinderen voort* en omgekeerd: *zwakke ouders, zwakke kinderen.*

Waar dus in onzen tijd, zooals reeds opgemerkt werd, vele mannen te veel van hunne krachten vragen, door studie of door geestelijke overspanning, anderen door het misbruik maken van sterken drank, nog anderen zich verzwakken door ontucht, vooral in hunne jeugd, daar zullen de noodlottige gevolgen zich niet altijd dadelijk bij den betrokken persoon openbaren, doch de zaaddiertjes bij hem worden vergiftigd en daarmede een toekomstig leven allicht bestemd om zwak te zijn.

Eene tijdelijke ziekte van het moederlijk organisme tijdens de bevruchting blijft mede niet zonder invloed op den nakomeling en maakt soms dat, te midden van frissche, gezonde kinderen, een achterblijver geboren wordt.

Verder laten vele invloeden zich gelden gedurende de zwangerschap, terwijl een geneesheer of eene vroedvrouw door onhandigheid of nalatigheid een kind kan schaden voor zijn geheele leven. Dat de invloed der moeder zeer groot is en ze voorzichtig moet zijn in hare levenswijze, blijkt uit het gezegde: *„ééne vrouw kan een geheel geslacht bederven"*.

Een groote verantwoordelijkheid rust op *beide* ouders, wanneer men bedenkt, dat alleen *zwakte* bij hen voor het kind ontaarden kan in *idiotisme* of *épilepsie.*

De idioten, imbecillen en épileptischen vormen evenwel eene afzonderlijke categorie en zijn bepaald ziek te noemen, daar zij lijden aan eene ziekte in het centrale zenuwstelsel.

* * *

Op een onderdeel der zedelijke opvoeding welke beter tot haar recht moet komen, wil ik even wijzen. Opvoeden bestaat niet alleen in het aanbrengen van nuttige kennis; er behoort nog iets anders bij. Bij gebrek aan het zedelijk element, hetzij dit van ouders of onderwijzers uitgaat, of bij verkeerde leiding, kan een met zwakke zenuwen bedeeld kind eveneens terugzinken. Allerlei omstandigheden kunnen al of niet gunstig werken; onzedelijke reclames of schilderijen, praatjes van dienstboden of leveranciers, slechte boeken of couranten prikkelen het zwak zenuwgestel, scheppen onreine gedachten en werken een slechten bloedsomloop in de hand, wat gevaarlijke gevolgen hebben kan. Niet genoeg kunnen we daarom aandringen op eene groote vertrouwelijkheid die moet bestaan tusschen ouders en kinderen, zoodat *alle*, ook de nu nog vaak geschuwde onderwerpen met hen, *maar ook met hen alleen* besproken

worden. De tijd voor ooievaarspraatjes e. d. is lang voorbij. Vóórdat het reine, teedere, onschuldige kinderzieltje door gemeene praatjes, aanduidingen, zinspelingen voor goed ontheiligd en bedorven wordt, zij aan vader of moeder de taak opgedragen, *heel* voorzichtig en *heel* geleidelijk en oordeelkundig het heerlijke en telkens zich herhalende scheppingswonder van den mensch te onthullen, zoodat het niet iets laag zinnelijks en geheimzinnigs wordt, maar een innige, heilige band, die het kind met de ouders, vooral met de moeder, die haar leven (a. h. w.) er voor veil had, verbindt. Hoe licht kan de bevruchting der planten of de voortteling der huisdieren den ouders aanleiding geven tot een dergelijk gesprek.

Op school acht ik deze mededeelingen bepaald misplaatst, juist om de publiciteit welke op die wijze aan de heiligste geheimen gegeven wordt; bovendien zou eene gemengde klasse zich daar al heel slecht toe leenen. Het inlichten blijft de taak der ouders, voor zoover deze er toe in staat zijn; nooit mag het kind met andere kinderen die onderwerpen behandelen en dit is bij oprecht-vertrouwelijken omgang gemakkelijk te controleeren. Wordt voorts de zaak als iets heel gewoons behandeld, dan zullen overprikkeling, onreine gedachten gewis achterwege blijven. Meermalen is gebleken, dat kinderen met de wetenschap: „het kindje groeit in moeder, ook ik ben op die wijze voortgekomen, ook voor mij heeft moeder vele smarten gedragen," eene zeer groote mate van teederheid aan den dag legden, zonder in het minst onnatuurlijk te worden [1]).

* * *

Een ander feit, oorzaak van achterlijkheid of erger, kan

[1]) Zie ook: „*Moeder en Kind*" door Nellie (Mevrouw van Kol.) Uitg. H. Masereeuw, Rotterdam; „*l'Ecole de la Pureté*" par Mme E. Piecynska, Paris, librairie Fischbacher, 33 Rue de Seine en „*Training of the Young in Laws of Sex.* By Rev. the Kon. E. Lyttelton.

helaas niet onvermeld blijven. Integendeel, wij wijzen er met nadruk op, dat de *alcohol* vele slachtoffers eischt, zoodat een dronkaard niet slechts zichzelf, maar zijn geheele geslacht verzwakt en aan groote ellende prijsgeeft.

Prof. Dr. Jelgersma te Leiden verklaart, dat de zenuwziekten in de laatste 20 jaren zeer zijn toegenomen en schrijft dit voor een groot deel toe aan het drankmisbruik.

Dr. Bourneville te Parijs nam tusschen 1880 en 1895 waar, dat op 1000 achterlijken, idioten en epileptischen 471 waren wier vader, 84 wier moeder en 65 waarvan beide ouders misbruik maakten van sterken drank; slechts 209 waren slachtoffers van andere oorzaken.

Dr. Jules Voisin vond 40 pct der epileptische kinderen als afstammelingen van dronkaards.

Onlangs vernam ik een geval van een jongen, wiens vader een dronkaard en wiens moeder een zenuwachtig persoontje is; zonder juist idioot genoemd te kunnen worden, vertoont hij zeer duidelijke sporen van groote achterlijkheid; de tooneelen van dronkenschap waarvan hij nog telkens getuige is, komen in al zijne handelingen uit; hij is druk en rumoerig, bootst dronkaards na, heeft het altijd over de politie of teekent ze als caricaturen.

Wilt ge een ander voorbeeld: een mij bekend politieagent was een eerste dronkaard, reeds vóor zijn huwelijk. Hij heeft drie kinderen, waarvan eén op Meerenberg is, een te Osch, en het derde kind, noch wijs, noch gek, zit in de gevangenis.

Nog ligt eene oorzaak der achterlijkheid in slechte voeding; na de geboorte moet terstond flink daarvoor gezorgd worden. De meerdere of mindere voedingskracht der moeder is van grooten invloed op het kind; men kan gerust zeggen, dat het eerste levensjaar den grondslag legt voor den komenden levenstoestand. Een krachtig bewijs daarvoor heeft men waargenomen in Duitschland, waar men bij een onderzoek der rekruten opmerkte, dat de miliciens, geboren in vruchtbare jaren, sterker waren, terwijl het aantal ongeschikten voor

den dienst in die jaren minder groot was, dan in jaren van schralen oogst.

Ook moeten we bij het opsommen der oorzaken van achterlijkheid wijzen op de verminderde sterfte onder de kinderen beneden 5 jaar, waaruit volgt dat meer zwakke kinderen in het leven blijven.

De ervaring heeft geleerd, dat onder de bedoelde kinderen een groot aantal schuilen, die zich op rijperen leeftijd bijna of in het geheel niet van normaal ontwikkelden onderscheiden, die dus hunne schade inhalen. Die achterlijkheid is tijdelijk en spruit voort uit de omstandigheid, dat de groei der hersenen bij het kind verschillend is. 't Is daarom zaak, voorzichtig te zijn in het beoordeelen van wat uit de handen der kleinen komt. Licht zou men sommigen beschuldigen van laksheid en onverschilligheid, terwijl zij niet beter kunnen; lusteloosheid wordt voor luiheid gehouden en stilzwijgendheid voor verstoktheid, waar onmacht en geen onwil de hoofdoorzaak is.

Tevens dient onze aandacht gevestigd te worden op eene groep kinderen, die zeer ten onrechte bij de achterlijken gerekend worden, terwijl zij dit niet behoeven te zijn. De oorzaak dier toevallige achterlijkheid, keelwoekeringen, wordt in de hieraan toegevoegde bijlage uitvoerig behandeld.

* * *

Alvorens te zien, wat voor de afwijkenden kan gedaan worden, staan we stil bij de *algemeene* oorzaken hunner afwijking. We vinden daarvoor 1e trage hersengroei, 2e de hoedanigheid van de hersenschors, 3e ziekte in het centrale zenuwstelsel.

Kinderen, die tot een van deze drie rubrieken behooren, wijken af van het normale kind. Vandaar de algemeene naam van *afwijkenden.* Daarbij zien we, dat de groepen *1* en *2*, hoewel abnormaal, toch *gezond* zijn; groep *3* daarentegen is *ziek.* De geheele groep der afwijkenden verdeel ik daarom in: a. *achterlijken*, b. *zenuwachtigen.*

Aangezien verder kinderen met tragen hersengroei hunne schade inhalen, maar kinderen met minder goede organen of mindere hoedanigheid van de hersenschors op eenen lagen trap van ontwikkeling blijven staan, scheid ik de *achterlijken* in: a. *achterblijvers* (die met tragen hersengroei), b. *dommen* (die met mindere qualiteit der hersenschors).

Om verwarring te voorkomen, herinner ik er even aan, dat *zenuwachtig* niet bedoelde is in den meer gebruikten zin van „nerveus". De „nerveuzen" zijn soms verre van achterlijk. Er moest echter een naam zijn voor hen, wier zenuwgestel ziek is of bij wie het ziekteproces reeds is afgeloopen. Nu bestaat, weliswaar, het woord minderwaardigheden, doch dat wilde ik liefst mijden.

Zenuw*zieken* zijn krankzinnigen, zooals men weet; de zenuwachtigen vallen wel, evenals de zenuwzieken, onder de wet op het krankzinnigenwezen, maar er blijft verschil.

De zenuwachtigen (Psychosen) staan ook weer niet allen gelijk. Daaronder treft men de *imbécillen* en *idioten* aan. Eigenlijk zou men, als derde groep, de kinderen lijdende aan epilepsie hieraan kunnen toevoegen, omdat in vele gevallen epilepsie uit dezelfde ziekte van het centrale zenuwstelsel voortkomt. Zelfs is epilepsie vaak oorzaak van idiotisme.

De *imbecillen* zijn, om het zoo uit te drukken, partiëel-idioten; zij kunnen menigmaal een normaal kind in gevatheid overtreffen; zij paren groote voorlijkheid aan grenzelooze achterlijkheid; zij kunnen veel geheugenwerk doen, doch verwerken het geleerde niet; menigmaal zijn ze zeer gevaarlijk.

Bovengenoemde indeeling samenvattende, krijgen we het volgende overzicht:

- afwijkenden
  - achterlijken
    - achterblijvers.
    - dommen.
  - zenuwachtigen
    - imbecillen.
    - idioten.
    - épileptischen.

Wat kan nu in het belang van de achterlijke kinderen in het algemeen gedaan worden? In de eerste plaats zorge men steeds voor *uitstekende voeding* en lette op eene *geregelde spijsvertering*. Zelf ervaren we meermalen hoe eene lichte ongesteldheid haren storenden invloed heeft: hoeveel te meer dus bij zulke kinderen. Lijdt één orgaan, dan lijden ze alle, vooral de hersenen. Eene geregelde spijsvertering bevordert een krachtigen bloedsomloop en deze is van groot belang. Een sterk, gezond lichaam schenkt *zelfbeheersching, geestkracht en lust tot den arbeid.*

In de tweede plaats wake men tegen *vermoeidheid*. Het is hier de plaats niet, eene nauwkeurige beschrijving van den bloedsomloop te geven en werking daarvan op de hersenen na te gaan; slechts even stip ik aan, dat de hersenen zeer bloedrijk zijn, daar er niet minder dan vier slagaders in worden aangetroffen, die zoodanig met elkander in verbinding staan, dat waar éene den dienst weigert, de andere hare functiën waarnemen. Werkt nu, door oververmoeidheid, het hart slecht, dan wordt de aandrang van het bloed naar de hersenen òf te sterk òf te zwak en er doen zich onaangename verschijnselen voor. Vermoeidheid ontstaat door lichamelijken of geestelijken arbeid en alleen rust kan het evenwicht herstellen. Zij openbaart zich door minder scherp waarnemen, zij leidt de aandacht af, maakt lusteloos en prikkelbaar, beneemt den eetlust en veroorzaakt eenen onrustigen slaap. Hieruit vloeit dus voort, dat tegen alle overlading moet gewaakt worden.

Toch zij men alweder voorzichtig en schrijve prikkelbaarheid niet te spoedig aan de school of den drukken arbeid toe. Men vergete niet, dat hier een erger kwaad schuilen kan, een kwaad (zelfbevlekking) den onderwijzer niet onbekend en waarvoor hij, wil hij inderdaad opvoeder zijn, een open oog moet hebben.

In de derde plaats voorkome men *prikkeling der zenuwen*, zoogenaamde „scènes"; het leven worde zoo kalm mogelijk gemaakt en *„voorkomen"* is juist het geheim der opvoeding.

Voorts moeten de ouders de opvoeding hunner achterlijke kinderen *zelve* leiden: eerst in den uitersten nood mogen ze er zich van ontdoen. Het is zeer zeker een zware taak, die hun is opgelegd; nooit mogen ze die evenwel lichtvaardig van zich afschuiven. Immers nooit zal een kind onder vreemden die zorgen kunnen ontvangen, waarmee hem thuis de ouders omringen en waaraan het behoefte heeft. Nochtans worde men nooit te teerhartig, te week; dit kweekt kleine egoïsten, die in zichzelf het toppunt hunner zelfzucht bereiken en de egoïst heeft het meeste hinder van de tegenspoeden des levens, omdat er slechts zeer weinig geschiedt, wat met zijn laag, bekrompen levensdoel, zijne ik-heid, overeenstemt. Bovendien moet men zeer voorzichtig zijn, doordien een klein verstand spoedig eigenwijs maakt.

Eene groote moeilijkheid bij de achterlijke kinderen is de wijze, waarop men hen zelfstandig en onafhankelijk maakt; zóo, dat men zelve overbodig wordt en dat, zonder hen te doen gevoelen dat ze een aanhangsel, maar wel degelijk eene persoonlijkheid zijn. De omstandigheden leiden er toe, dat zij licht een gevoel van minderheid over zich krijgen en daardoor alle zelfvertrouwen verliezen. De opvoeder dale daarom tot hen af, om ze door zijne kracht op te heffen en dat door rechte kinderlijkheid, zonder ooit kinderachtig te worden.

* * *

We zijn nu genaderd tot de vraag: hoe worden de achterlijke kinderen en met hen de ouders positief geholpen? Op de gewone school kunnen zij niet blijven; daarvan moet ieder onderwijzer meer en meer doordrongen worden. Onze scholen zijn ingericht voor de middelmatigen; de dommen blijven achter, daar de inspanning voor hen te groot is. Wordt zulk een kind *nu* te veel aangezet, dan moet het later daarvoor boeten. Wellicht zijn de hersenen nog te weinig ontwikkeld (we noemden trage hersengroei); welnu, waar geen hersenen zijn, kunnen ze kwalijk gebruikt worden. Deze trage

hersengroei is een van de redenen, waarom in de wet op den leerplicht de aanvangsleeftijd voor het schoolonderwijs op 6 of 7 jaar facultatief gesteld is; dit is trouwens nog vroeg genoeg, daar de hersengroei soms eerst op 9 jarigen leeftijd genoegzaam gevorderd is.

Reeds bespraken we, welk een nameloos verdriet het voor de kleinen wordt, onder hunne normale makkers allengs hunne onmacht te gaan gevoelen. En nu de nieuwe wet tot schoolgaan dwingt, kan geen moeder een stumperdje thuis houden, om het daaraan te onttrekken, indien het overigens gezond is. Ook voor de normale leerlingen blijft de aanwezigheid der achterlijken eene hinderpaal voor den geregelden voortgang van het onderwijs.

Wat hiertoe bijdraagt en menigmaal een kenmerk der achterlijkheid is, is het gemis van associatievermogen: slechts door een zeer geleidelijk voortgaan en oordeelkundig splitsen der moeilijkheden, kan aan dit gemis voor deze kinderen wortegemoet gekomen.

Zonder twijfel hebben wij wel opgemerkt, dat de verstandelijke begaafdheid van een kind kan gemeten worden naar zijn vermogen tot aandachts-concentratie. Welnu, bij zeer achterlijke kinderen bestaat het aandachts-vermogen nauwelijks; men kan, achter hen staande, luid roepen, zonder dat ze 't opmerken, terwijl toch hun gehoor-orgaan normaal ontwikkeld is. Door methodische oefening der opmerkzaamheid, kunnen vele van zulke kinderen leeren spreken, lezen, enz. [1])

Er moet dus gehandeld worden; scheiding is in het belang zoowel van achterlijken als van normalen.

Voor die minderbegaafden zouden we afzonderlijke scholen willen zien verrijzen, die den naam van *hulpscholen* dragen. Daar kan het onderwijs langzaam voortgaan, zoodat de leerstof binnen het bereik van den leerling valt. Ondanks alle inspanning om minderbegaafden te ontwikkelen, zullen van

---

[1]) Zie Dr. P. Bierens de Haan „*Het Vraagstuk der beteekenis van Hypnose en Suggestie voor de opvoeding*" blz. 9, blz. 18, 19.

hen ook in afzonderlijke scholen geen genieën groeien; maar ieder is gewis met mij overtuigd, dat kinderen die thans als waardeloos voor de maatschappij verloren gaan, onder goede leiding dan toch bruikbaar het leven ingaan en zich op hunne wijze nuttig weten te maken. Ter voorkoming van teleurstelling, moeten zij die zich aan de opvoeding van achterlijke kinderen wijden, de verwachting van ouders of voogden nooit te hoog spannen. Men hoopt zoo gaarne wat men wil; maar — de macht van den opvoeder blijft beperkt. De school vorderingen blijven menigmaal middelmatig, doch opvallend is dikwijls de wilsontwikkeling, die dan eene verandering van voorkomen zoowel als van gedrag ten goede met zich brengt.

Beschamend is het voorbeeld, dat het buitenland en vooral Duitschland ons geeft op het gebied van den arbeid onder de minderbegaafden. Op vele plaatsen vindt men daar hulpscholen, die uitnemend werken, vooral ook voor min- en onvermogenden en die velen voor een totalen ondergang behoeden. Eigenaardig is het, dat men zich daar niet alleen bepaalt tot het aanbrengen van kennis, waarbij vooral het doel voor oogen gehouden wordt, hen bruikbaar te maken voor het leven, maar ook na afloop van de schooljaren een wakend oog houdt over de leerlingen, voor zoover dat mogelijk is en hen tot voor hen bereikbare ambachten of werkzaamheden doet opleiden. Het meest aanbevolen worden: boekbinden, schoenmaken en mandenvlechten; voorts tuinarbeid en in het algemeen werkzaamheden in de open lucht, liefst buiten het gewoel der groote steden, in eene kalme, rustige omgeving. [1])

Enkele cijfers mogen ons een denkbeeld geven van den toestand in het buitenland.

Duitschland heeft 61 inrichtingen voor achterlijken, waar

---

[1]) Men leze hierover: „*Ueber Versorgung der aus der Hilfsschule entlassenen Zöglinge*" in het tijdschrift „die Kinderfehler" 5e Jahrgang No. 1 blz. 25.

door 225 onderwijzers in 202 klassen aan 4281 leerlingen (2400 j. + 1881 m.) onderwijs gegeven wordt; in 1894 daarentegen bestonden nog slechts 30 hulpscholen met 115 onderwijzers en 2290 leerlingen; eene aanmerkelijke schrede voorwaarts in zes jaren!

Behalve in Duitschland, zijn in Zwitserland een 7 tal scholen met 20 onderwijzers over 18 klassen verdeeld; het aantal leerlingen bedraagt er 479, waaronder 227 jongens en 252 meisjes. Men spreekt daar van „Spezialklassen" en noemt de achterlijke kinderen „Spezialisten". In Christiania is sedert 1871 eene school in 24 klassen verdeeld, waar 21 onderwijzers aan 300 leerlingen les geven. [1]) Verder heeft men in Weenen bijklassen ten getale van 4 met 5 onderwijzers voor 72 leerlingen; ook Brussel en Antwerpen bleven niet achter en openden scholen.

In Londen zijn, volgens eene opgave van Lord Reay (baron Mackay), voorzitter van de schoolcommissie aldaar, 46 scholen voor achterlijke kinderen met 1800 leerlingen, behalve de scholen voor doove en blinde kinderen.

En nu Nederland?

In 1896 werd in ons land aan de school van den heer Köhler te Rotterdam de eerste bijklasse geopend, met éénen onderwijzer en 16 leerlingen (12 j. + 4 m.), terwijl er thans twee klassen met 34 leerlingen zijn (15 in de eerste met eene onderwijzeres en 19 in de tweede, met eenen onderwijzer). In Amsterdam werd 20 Oct. 1899 eene school voor achterlijke kinderen geopend, hoofd de heer Klootsema [2]), verdeeld in drie klassen, te zamen met 45 leerlingen onder éénen onderwijzer en twee onderwijzeressen. Thans is ook een internaat te Zeist geopend, voor kinderen uit den gegoeden stand, onderleiding van den Heer Poppes. Er is dus leven;

---

[1]) Deze cijfers zijn ontleend aan: „*Die Hilfsschulen Deutschlands und der deutschen Schweiz zusammengestellt, von A. Wintermann*", Leiter der Hilfsschule in Bremen (Langensalza Verlag von Beyer und Söhne).

[2]) Thans adjunct-directeur van het opvoedingsgesticht te Alkmaar.

maar te weinig, in vergelijking met de vele kinderen die op onze hulp wachten.

Een vergelijkend overzicht van het aantal hulpscholen en bijklassen in het buitenland met die in ons land volgt op bl. 34.

Moeilijkheden schuilen overal en groot zijn de offers die ook hier gevraagd zullen worden, wat de inrichting dezer scholen betreft, doch slaat het particulier initiatief de hand aan den ploeg, krachtig gesteund door rijk, provincie en gemeente, dan zal het de financieele moeilijkheden te boven weten te komen. Weliswaar is subsidie van de beide laatste zijden niet dan na wetswijziging te verwachten, doch waarom dit onmogelijk geacht? De achterlijke kinderen zijn nu de verschoppelingen der maatschappij — wat het onderwijs betreft, worden ze, dwaas genoeg, bij het middelbaar onderwijs ingedeeld — zoodat voorziening zeer zeker niet overbodig mag heeten.

Voor kleine gemeenten of plaatsen waar het aantal dezer kinderen gering is, zal het wenschelijk zijn, aan de reeds bestaande scholen te verbinden, afzonderlijke klassen waarin deze kinderen geplaatst kunnen worden; deze klassen dragen dan den naam van *bijklassen;* zij zijn onder hetzelfde hoofd aan eene gewone school verbonden, zooals dit te Rotterdam het geval is.

Op zichzelf zouden we de bijklassen om velerlei redenen *niet* aanbevelen [1]); beter ware het, indien er in enkele kleine gemeenten slechts een gering aantal dezer kinderen zijn, eene centrale school op eene gunstig gelegen plaats van ons land op te richten (wellicht meer dan éene) en tevens voor geschikte huisvesting te zorgen, wanneer men van de school zelve geen internaat maken wil.

De hulpschool heeft dit voor op de bijklasse, dat de taak

---

[1]) Zie hierover ook: „*Ueber bisherige Erfahrungen betreffend Organisation der Spezialklassen für Schwachbegabte*". Referat von Alb. Fisler, Lehrer an der Spezialklasse in Zürich I. Aarau. H. R. Sauerländer und Co.

van het hoofd der school niet te zwaar wordt, zooals bij combinatie wel geschieden zou; ten tweede, dat de normaal ontwikkelden en de minderbegaafden dan niet samen gaan van en naar school, al ware hierin te voorzien door den aanvang en het eindigen der schooluren voor beide partijen niet gelijk te stellen.

Het ligt voor de hand, dat dit samen gaan inderdaad bezwaarlijk is. Op de scholen voor achterlijken toch zijn kinderen, die, nevens de geestelijke, ook lichamelijke afwijkingen vertoonen en die derhalve naast flinke, gezonde kinderen aan de critiek dezer laatsten blootgesteld zouden zijn. Een kind is een kind: het is ongewoon aan alles wat van het alledaagsche afwijkt; hoe licht zouden ze dus juist in hun aangeboren egoïsme, onder de achterlijke stumperds hunne spotlust kunnen botvieren. — Dus: niet alleen scheiding van bijklassen en gewone school, maar zelfs van hulpschool en gewone school. Deze uitspraak moet ik beperken, door er aan toe te voegen, dat de scheiding niet te scherp mag doorgevoerd worden; een band moet blijven die allen doet gevoelen, dat de leerlingen van beide scholen voor eenzelfde maatschappij worden opgevoed, dat de bezoekers der hulpschool niet iets bijzonders of iets minder zijn.

Voorts is het bezwaar van goedbevolkte bijklassen, dat vele afdeelingen onder éenen onderwijzer worden bijeengevoegd, terwijl juist bij het onderwijs aan achterlijke kinderen het op individualiseeren zoozeer aankomt.

* * *

Hoe moeten deze hulpscholen worden ingericht? Eigenlijk moesten het modelscholen zijn in hygiënischen en paedagogischen zin.

Drie punten komen daarbij ter sprake: *het gebouw; het leerplan; het personeel.*

Het schoolgebouw moet aan de strengste eischen der hygiëne

voldoen. De lokalen kunnen klein, vroolijk, huiselijk en gezellig zijn, daar het maximum aantal leerlingen niet boven *15-20* gaat. Terloops zij opgemerkt, dat *20* veel is, doch dat het alweder om de kosten soms ondoenlijk is, dit aantal te verminderen.

Bij het vervaardigen der banken moet rekening gehouden worden met de veelvuldige lichaamsgebreken der kinderen en met wat door vorm of houding ook maar eenigszins het kind zou kunnen schaden. Aan te bevelen is het systeem Jagerink, dat in staat stelt, de bank naar de behoeften der leerlingen te wijzigen of te verzetten.

De speelplaats moet gedeeltelijk ingericht zijn als tuin, zoodat de kleinen daar naar hartelust kunnen zaaien en planten, opdat liefde tot de natuur en hare wonderbare groeikracht en ontwikkeling postvat in de jonge harten — terwijl een ander gedeelte geschikt zij tot het aanbrengen van aardrijkskundige begrippen.

Het leerplan moet in de eerste plaats ingericht worden naar de bevatting der scholieren, zoodat deze, overeenkomstig hunne krachten, eene afgeronde hoeveelheid leerstof opdoen, die hen ten nutte komt in het latere leven. Evenals op de gewone school, kan dit leerplan berekend zijn op eenen leertijd van 6 jaren, gelijk de wet voorschrijft.

Bijzondere methoden voor den gang van het onderwijs zijn niet noodig; onder de bestaande vinden we er genoeg, die uitstekend bruikbaar zijn voor de hulpscholen. Onder gewone omstandigheden, is geen onderwijzer de slaaf van eenige methode; integendeel, hij staat of moet er tenminste boven staan, ten einde te wijzigen, weg te laten, aan te vullen, waar hij zulks noodig acht: dit geldt bovenal voor de hulpschool.

Enkele leervakken zijn, om hun groote nut, zeer aanbevelenswaardig, als: fröbelen, aanschouwingsonderwijs, handenarbeid, teekenonderwijs en gymnastiek; hand en oog worden er door geoefend, bovendien geven deze vakken veel stof

voor spreekoefeningen. Ook het zingen worde niet vergeten. Ik weet wel, dat van 't geen toonkunstenaars onder zingen verstaan geen sprake kan zijn, doch ieder weet, dat, op eene enkele uitzondering na, de meeste kinderen gaarne zingen, terwijl het bovendien eene goede spreekoefening is. Er moet dus mee gerekend worden, als met alle andere vakken van het leerplan; daarbij liever nu en dan eens zingen, dan altijd op een bepaald uur.

Nooit zal de arbeid eentonig worden, doch juist vol verrassingen blijken te zijn. Drie dingen moet men in acht nemen, zegt E. v. Feuchtersleben, wanneer men wenscht, dat zijn arbeid zegen zal aanbrengen.

Men moet arbeiden met mate; onverdroten, niet gejaagd.

Ter rechter tijd moet men de rechte zaak aanvatten. Men moet met lust en liefde werken.

Afwisseling is onontbeerlijk; soms geeft zij nog meer verkwikking dan rust.

De lesuren mogen niet langer duren dan *drie kwartier* of 50 minuten, afgewisseld door tien minuten pauze. De lessen moeten liefst in de morgenuren vallen, terwijl de namiddagen worden besteed aan schoolwandelingen die steeds een ontwikkelend karakter moeten dragen.

Twintig lesuren per week zijn voldoende.

Het personeel, moet met de uiterste zorg gekozen worden. Van de persoonlijkheid van den onderwijzer hangt voor een groot deel het al of niet slagen van de opvoeding af. De hoofdvereischten voor den opvoeder zijn *liefde, tact, geduld, toewijding*. De liefde is een toon, die spreekt tot het hart; om recht te kunnen liefhebben wat arm en ongelukkig is, moet men veel liefde in zich hebben. En wie niet de ware toewijding gevoelt, strekke de hand niet uit naar dit moeilijke werk.

Zelfverloochening wordt dus levenstaak, wanneer het de innige begeerte is, misdeelden gelukkig te maken; oprecht en waar zij handel en wandel, teneinde een levend voor-

beeld te zijn voor deze zoo gevoelige schepseltjes.

Eene groote mate van teederheid (nooit weekheid) spreke uit alle gedragingen. Iemand heeft eens gezegd: er behoort zelfs teederheid te zijn in onze manieren. De teederheid vindt hare vriendelijke gezellin in het geduld en dit is weer de ernstige zuster van de blijmoedige hoop. Zonder ideale levensopvatting is het werk onder de achterlijken niet denkbaar.

Eene uitgebreide paedagogische kennis is onontbeerlijk en op velerlei dient gelet te worden. De onderwijzer (of onderwijzeres) zij een beschaafd, veelzijdig ontwikkeld persoon. Om eene zekere borgstelling te hebben voor de ontwikkeling, zou ik zooveel mogelijk onderwijzers met hoofdacte benoemd willen zien, al ware het alleen om jonge onervaren krachten te weren. Ik zeg niet: *uitsluitend*, omdat ik aan den anderen kant overtuigd ben, dat ook zonder hoofdacte eene goede ontwikkeling zeer wel mogelijk is. Zij die in het bezit der hoofdacte zijn, hebben doorgaans reeds meer van de wereld gezien en een grooter verscheidenheid van toestanden doorleefd, wat hen beter in staat kan stellen, in anderer lief en leed mede te gevoelen. Eigenlijk zal niemand er zich over verwonderen, dat voor de zwaarste post, het meeste inzicht en de meeste ondervinding geeischt worden.

Goede ontwikkeling is inzonderheid tegenover onontwikkelden zoo noodig: er is daar een „tekort" dat slechts door flinke krachten kan aangevuld worden. Dit geldt evenzeer voor de gewone, lagere school, de volksschool.

Wat betreft de onderwijskrachten, is daarom voor de achterlijke kinderen van toepassing: „het beste is nauwelijks goed genoeg!"

Nog zij opgemerkt, dat het dikwijls wisselen van personeel hier meer dan op de gewone school schade doet, daar het zooveel moeilijker is, zich in de eigenaardigheden en de voorloopige ontwikkeling der leerlingen in te werken en op het ingeslagen pad voort te gaan. Daarom zou het ook

wenschelijk zijn, dat eenzelfde onderwijzer zoolang mogelijk dezelfde leerlingen hield, dus met hen opging naar eene volgende klasse.

Bij voorkeur zouden wij geen internaat aanbevelen. Doch, waar het om verschillende redenen wenschelijk is, het kind uit de ouderlijke woning te verwijderen, daar rust een dubbele taak op de schouders van den leider. Bij de eischen voor het onderwijs komt dan de lichamelijke zorg, die voorzeker niet licht geteld mag worden. Een groot voordeel van eene kostschool is, dat het kind voortdurend onder toezicht van den onderwijzer staat, wat bij eene dagschool slechts gedeeltelijk geschieden kan, ook al tracht de onderwijzer zooveel mogelijk in contact te komen met het huisgezin.

Eene voortdurende aanraking van school en huis is bij de lagere school zoowel als bij de hulpschool van groot nut: door geregeld huisbezoek leert de onderwijzer de huiselijke omstandigheden kennen, wat hem een hulpmiddel is bij zijn optreden tegenover den leerling in de school, terwijl hij, waar leemten ontdekt worden, een heilzamen invloed kan uitoefenen. Ouders en onderwijzers leeren elkander kennen en waardeeren: zoo ontstaat een band van gemeenschap, die nu, helaas, zoo vaak ontbreekt. De hulpschool zou door haar beperkt aantal leerlingen in elke klasse dit huisbezoek zeer in de hand werken.

Noodzakelijk is het, aan de hulpschool een schoolarts te verbinden, die op de hoogte gehouden wordt van den toestand der leerlingen en hen op geregelde tijden onderzoekt. Er zijn lichamelijke storingen die ongunstig op den geest werken. Zulk een geneesheer behoeft niet de plaats van den huisdokter in te nemen, doch treedt slechts adviseerend op.

De verhouding van de wet tegenover de hulpschool zal eenigszins van die der gewone school verschillen. Hoewel staande onder dezelfde wetten en verordeningen, moet den onderwijzers meer vrijheid gelaten worden in de uitvoering van het leerplan zoowel als bij het verrichten van hunnen arbeid, om rekening te kunnen houden met de abnormale

toestanden der leerlingen. De onderwijzers moeten dus onafhankelijk zijn in hunne afhankelijkheid.

Men houde toch vooral in het oog, dat, met hoeveel zorg het leerplan ook ingericht zij, men met afwijkende kinderen te doen heeft; dikwijls komen minder aangename verrassingen voor, die men niet verwacht had.

Voorts zou ik op deze scholen in zekeren zin eenen republikeinschen toestand willen scheppen, dat wil zeggen, een leidend (besturend) hoofd, dat de beslissing heeft op schoolvergaderingen bij verschil van opinie; maar daarnaast eene groote zelfstandigheid van den klasseonderwijzer, om, zoo noodig, geheel te kunnen handelen naar bevind van zaken. Dat er vooral een wederzijdsch vertrouwen en groote betrouwbaarheid moet bestaan, behoeft nauwelijks gezegd te worden.

De hulpscholen zijn scholen met gemengde bevolking: jongens zoowel als meisjes vinden er eene plaats. Dat ze ook kinderen uit verschillenden maatschappelijken stand zouden opnemen, is mijns inziens geen bezwaar, veel meer een groot voordeel.

In eene zaak als deze, waar het geldt met geestesgaven slecht bedeelde kinderen tot iets nuttigs op te voeden, past niet in de eerste plaats de vraag naar arm of rijk, maar wordt daarentegen hetzelfde treurige lot, dat al deze ouders in hunne kinderen, die toch aan allen even lief zijn, treft, een band die hen samenbindt. Misschien is maar zelden, dank zij de machtige conventie, een ander punt van aanraking dan op dit intieme gebied en nooit zijn ouders gevoeliger dan waar het de belangen hunner kinderen betreft.

Op de dorpsscholen, waar eveneens alle standen samenkomen, heerscht immer een goede geest.

Bij eene hulpschool zal de afstand voor vele kinderen van huis naar school en omgekeerd in het middaguur te groot zijn. Wenschelijk ware het dan, spijs en drank te doen verschaffen vanwege het schoolbestuur, zoodat tegelijkertijd alle kinderen hetzelfde krijgen en men geen gevaar loopt, den naijver gaande te maken. Betalende kinderen vergoeden

daarvoor desnoods den kostenden prijs; minvermogenden geven slechts eene kleine vergoeding en onvermogenden ontvangen het noodige kosteloos.

Eene commissie worde belast met de beoordeeling, wie al of niet voor de hulpschool in aanmerking komt. In Amsterdam bestaat b.v. zulk eene commissie uit drie doctoren en het schoolhoofd. Men zou haar ook kunnen samenstellen uit schoolopziener, arts (psychiater) en hoofd der school. De eerstgenoemde commissie heeft dit voor, dat de geneesheer in twijfelachtige gevallen niet *alleen* voor de beslissing staat, doch zijne collega's kan raadplegen. Het ligt voor de hand, dat er twijfelachtige gevallen kunnen voorkomen, waar men staat voor de vraag: „is het kind achterlijk of stompzinnig?" Dan moet het hoofd de bevoegdheid of liever de macht hebben, den leerling van de school te verwijderen, zoodra hem blijkt, dat deze aan stompzinnigheid lijdt. Even gewenscht lijkt mij de bepaling welke ouders verplicht, hunne kinderen die eenmaal op de hulpschool geplaatst zijn tot een bepaalden tijd (14 à 15 j.) de lessen te laten bijwonen. Deze eisch is gemakkelijk te stellen, daar de ouders toch hunne toestemming moeten geven, om de kinderen naar de hulpschool te zenden; de nieuwe wet stelt het schoolgaan verplicht tot 12 of 13 jaar, dus een gering verschil. Om goede uitkomsten van het onderwijs te kunnen zien, is van de zijde van het schoolbestuur zulk eene bepaling noodig, wanneer men bedenkt, welke geringe uitkomsten in beperkter tijd van het onderwijs aan achterlijke kinderen te verwachten zijn.

Behalve gevallen van stompzinnigheid (idiotisme), is daarentegen de mogelijkheid denkbaar, dat sommige kinderen, tengevolge van verbeterden lichamelijken en geestelijken toestand, zich buitengewoon snel ontwikkelen; zulke kinderen moeten ook tusschentijds overgeplaatst kunnen worden naar de gewone school. Dikwijls zal dit echter in den betrekkelijk korten schooltijd niet voorkomen.

Voor kinderen welke aangewezen kunnen worden voor

het bezoeken der hulpschool, komen dus niet in aanmerking die door *ziekte* tijdelijk achterkwamen, evenmin als blinde, doove en doofstomme kinderen, waarvoor afzonderlijke inrichtingen bestaan. Ook de idioten, imbecillen en épileptischen behooren in afzonderlijke inrichtingen thuis (de Zenuwachtigen).

Nog niet zoo heel lang is ons land in het bezit van scholen voor idioten. In het buitenland, inzonderheid in Zwitserland was men ons voor. Het was wijlen Ds. C. van Koetsveld die, onder den indruk van zijn bezoek aan den Abendberg bij Interlaken (waar eene inrichting voor zenuwlijders was) het eerst den wensch uitte, zulk eene inrichting in ons land te zien verrijzen. Met den steun en onder de bescherming van wijlen H. M. Koningin Sophie der Nederlanden, kwam de idiotenschool in den Haag tot stand. Doch de belangstelling was nog niet genoeg gaande gemaakt: niemand voelde veel voor de zaak. Eerst veel later beijverde zich de te Montreux overleden Dr. Mr. W. van den Bergh voor hetzelfde doel wat meer sympathie te wekken; en het gevolg van zijn onvermoeid streven was het tot stand komen eener vereeniging, die 12 Febr. 1891 te 's Heerenloo de school voor idioten en achterlijken opende. Wie deze inrichting bezocht of hare werkzaamheden gadesloeg, kan niet anders dan met lof gewagen van wat daar geschiedt met eene liefde en toewijding, die bewondering afdwingen.

Reeds ging menige zegen van dat kleine plekske in ons vaderland uit. Thans bestaat daar een paviljoen voor jongens en een voor meisjes, benevens de noodige localiteiten, zooals het geneeskundig staatstoezicht die eischt. Een derde inrichting werd, niet lang geleden, van R. K. zijde geopend te Osch.

Ziedaar wat we bezitten op het gebied van onderwijs aan zenuwachtigen. Er is veel ellende, die de liefdadigheid niet vermag te lenigen, zoo de handen en de harten niet worden geopend om dezen moeilijken arbeid te steunen. Veel teleurstelling wacht hier den opvoeder, omdat de meest ernstige pogingen om de minder bedeelden op te heffen, soms schipbrenk

lijden. Maar het is iets eigenaardigs in het leven, dat daar, waar men niet in de eerste plaats aan persoonlijke voor- of tegenspoed, maar slechts aan nauwgezette plichtsbetrachting denkt, het geluk en de vrede vanzelf genoten worden, te midden van een leven, rijk aan moeite en zorgen.

Groot is het arbeidsveld dat voor ons ligt en klein zijn de krachten. Toch mogen we den moed niet laten zinken. De hand aan den ploeg geslagen en de blik hoopvol voorwaarts gericht, ziedaar onze plicht.

Reeds meermalen werd het groote nut van schoolhygiëne aangetoond en de wenschelijkheid bepleit, dat de onderwijzers zich ook hierin zouden bekwamen, zonder nu juist weder aan een examen onderworpen te worden. Het laatste stuitte reeds op vele bezwaren en kan overbodig geacht worden, indien de onderwijzer door zelfstudie, door het bijwonen van cursussen, gegeven door deskundigen, zich op het gebied der gezondheidsleer ontwikkelt.

Men houde vooral in het oog, dat schoolhygiëne *nooit* ontaarden mag in kwakzalverij, doch eenvoudig moet zijn een toepassen van de gezondheidsregelen. In ernstige gevallen moeten de ouders of de daartoe aangewezen geneesheer worden gewaarschuwd; het behandelen van zieken of ziekten blijve aan den daartoe bevoegden overgelaten.

Er is veel lijden op lateren leeftijd, dat in de jeugd had kunnen voorkomen worden, indien men er bijtijds acht op geslagen had. Nu hebben de onderwijzers gelegenheid, dikwijls meer waar te nemen, dan de ouders of een huisarts dit kunnen.

Onder deze op school door onderwijzers waargenomen afwijkingen is er eene soort die de aandacht verdient.

Na onderzoek is gebleken, dat bij kinderen soms eene zwelling in de zoogenaamde neuskeelholte voorkomt. Dr. Bresger te Frankfort a/M deed hiervan in 1884 en opnieuw in 1887 mededeeling aan het ministerie van Onderwijs in

Pruisen, met verzoek, de onderwijzers daarmede in kennis te stellen. Prof. Guye vestigde er de aandacht op in 1891, tijdens het hygiënisch congres te Londen; Dr. Lange te Kopenhagen en eveneens Dr. Boulin te Marseille bespraken deze zaak op onderwijzers-vergaderingen. Zij verdient te meer die aandacht, daar ze niet alleen hinderlijk is voor de kinderen die er aan lijden, maar tevens eene groote belemmering voor hunne ontwikkeling worden kan.

Menig onderwijzer heeft waargenomen, dat enkele zijner leerlingen voortdurend den mond open houden en door den mond in plaats van door den neus ademhalen. Anderen lijden daarbij aan doofheid; sommigen vertoonen eene verdikking van den neus, even onder de oogen; nog anderen hebben eene zwellende onderlip en een slecht gevormden mond — alles gepaard met lastig humeur, weinig eetlust, veel snuiten overdag, onrustig en snorkend slapen bij nacht. Dit zijn de *uitwendig* waargenomen verschijnselen, kenmerken eener dieper liggende kwaal, maar die op zich zelf reeds vele nadeelige gevolgen hebben. Zoo loopt een kind, dat door den mond ademt, gevaar, de longen te benadeelen, die nu eenmaal niet de koude buitenlucht verdragen kunnen, maar deze liefst, als het ware „gefiltreerd" door den neus opnemen. Waar zich doofheid openbaart, kan men de gevolgen licht voorzien; de normale ontwikkeling kan geen voortgang hebben, terwijl ook de karaktervorming bedreigd wordt, aangezien doofheid wantrouwend maakt.

Ziedaar eenige gevolgen. Doch nu de eigenlijke kwaal.

Langen tijd schreef men bovengenoemde verschijnselen, die meest voorkomen op den leeftijd van 5—15 jaar, aan „klieren" toe en werden levertraan, zeelucht of zeebaden als geneesmiddelen aanbevolen. Gelukkig kwamen sommigen hiervan terug en verklaarden, dat zich menigmaal reeds bij het zeer jonge kind een soort van verdikking of vergroeiing vertoont in de neuskeelholte, welke in de geneeskunde bekend staat onder den naam van *adenoïde vegetaties*. Deze vegetaties zetten al meer en meer uit en vullen de neuskeelholte,

waardoor belemmerde ademhaling ontstaat en, door den te geringen luchttoevoer achter het trommelvlies, tevens een begin van doofheid. Door eene kleine, niet pijnlijke operatie wordt dit gezwel weggenomen.

Wel verdrogen de adenoïde-woekeringen op lateren leeftijd, maar de gevolgen blijven meestal, terwijl de vergroeiingen van het neusschot, als gevolg daarvan, zich eerst dan vertoonen.

Niet onopgemerkt bleven de wenken van enkele geneesheeren, al is dit verschijnsel als kwaal nog slechts weinig bekend buiten den kring der specialiteiten.

Bij de begrootings-discussiën van 1899 in de tweede kamer bracht de heer Van Kol deze veel voorkomende kinderkwaal ter sprake, waarop een deskundige aan de redactrice van „de Vrouw" o. a. schreef: „de verzekering, dat meer dan de *helft* der kinderen in Holland is aangetast, is *geenszins overdreven.* Bij een zesde der kinderen is de misvorming reeds niet meer te voorkomen. De helft der kinderen ademen *niet uitsluitend door den neus* en vertoonen de allereerste sporen der kwaal. Bij de kinderen van 6—14 jaar is deze adenoïde-vegetatie de hoofdoorzaak, niet enkel der misvormingen, maar ook van tal van kwalen. De afwijkingen van den neus en het neusschot vertoonen zich eerst na dien leeftijd, de polypen eerst bij volwassenen. Dit geldt ook voor de slijmvlies-woekering in den neus. Ontmoet men die bij een jong kind, dan is zij het gevolg van een chronische coryza (verkoudheid in het hoofd), die meestal in stand gehouden wordt door ontsteking van uit de adenoïde-vegetatie, hetzij deze een plaatselijk gezwel vormt òf wel als hier en daar verspreid liggende kwabbetjes voorkomt."

Een ander geneesheer noemt voorts als bijzonderheden: oorpijn; loopend oor, veelvuldige hoofdpijnen, aanhoudende verkoudheid in het hoofd, nerveus hoesten, spraakbelemmeringen (doode spraak) en bleeke kleur.

Als *mogelijke* gevolgen van de adenoïde vegetaties noemt men nog: asthma, neusbloedingen, achterlijkheid in 't spreken, intellectueele achterlijkheid, slaapwandelen, doofstomheid,

oogtranen, slecht zien, congestie naar het oogbindvlies. Van al die verschijnselen zijn er voorbeelden, dat ze, na het wegnemen der adenoïden, wegbleven. Wij noemen o. a. een *idiote* jongen die na de operatie gewoon intelligent werd, volgens Prof. Moritz Schmidt, Frankfort a/M; een meisje met een ondragelijk humeur, dat na de wegneming harer „tumeurs" het liefste zachtste schepseltje werd, volgens Prof. M. Schmidt, Fr. a/M; een patient, die bijziende was en na de operatie zijn bril niet meer noodig had, volgens het verslag der polikliniek van oor- neus- en keelziekten te Amsterdam.

Zelf heb ik vele gevallen van adenoïde vegetaties waargenomen en door geneesheeren zien behandelen. Een enkele daarvan werd homeöpatisch, een ander allopatisch behandeld. De laatste behandeling was sneller afgeloopen en scheen mij een grondiger middel tot het wegnemen der kwaal, dan de langdurige homeöpatische behandeling.

Al is deze kwaal in ons land weinig bekend, toch kan men haar een volkskwaal noemen. Vele, zoo niet de meeste gevallen zijn daarbij zelfs voor den leek in het oog loopend. Ouders en onderwijzers kunnen niet genoeg doordrongen zijn van den ernst van dit verschijnsel. Zij moeten in het belang der kinderen nauwlettend toezien, opdat door een tijdig wegnemen der kwaal verder onheil voorkomen worde. [1])

Hoe noodig de waakzaamheid is, en hoe waarschijnlijk het is, dat van de kinderen om ons heen een of meer met de kwaal behept zijn, kan blijken uit het volgende statistiekje:

---

[1]) *a.* In betrekking tot dit onderwerp verwijs ik naar R. Kafemann, *„Schul-Untersuchungen des kindlichen Nasen und Rachenraumes an* 2238 *Kindern."* Danzig 1890.

Deze schrijver zegt o. a., met het oog op het vele dat de jeugd tegenwoordig moet leeren: „nur eine felsenfest gegründete Gesundheit wird ohne vorübergehende oder dauerende Schädigung des Organismus diese ja nothwendigen Lasten ertragen."

b. *„De Vrouw".* redactrice Mevr. N. van Kol. 7e Jaargang No. 5 en No. 7.

Kinderen, lijdende aan adenoïde aangroeisels in de neuskeelholte.

LEEFTIJD.	Opgave van Schaeffer.	Opgave van Jurasz.	Opgave van Maure.	Opgave van Gottstein en Kaiser.	Opgave van Binn.gasth. Amsterdam
0—5 jaar	5.8 %	5.3 %	12 %	18 %	18.7 %
5—15 „	62.4 %	67 %	68 %	65 %	68.6 %
15—20 „	23 %	21.2 %	13 %	12 %	8.7 %
boven 20 „	8.8 %	6.5 %	7 %	5 %	4 %
Aantal gevallen	100	170	618	686	241
Opgenomen in	Wiener med. Wochenschrift.	Krankheiten der oberen Luftwege (Jurasz Heidelberg).	Revue hebdomadaire de Laryngologie 1897.	Heymann Handbuch der Laryngologie.	Jaarverslag polykliniek Binnengasthuis.

BIJLAGE.

Overzicht van het aantal *hulpscholen* en *bijklassen* in Nederland en daarbuiten. De met *cursieve* letters gedrukte namen wijzen de plaatsen aan, waar men bijklassen vindt; de overige zijn geheel op zichzelf staande scholen.

PLAATSNAMEN.	Jaar van opening.	Aantal klassen.	Aantal onderw.	Aantal leerlingen
NEDERLAND.				
Amsterdam	1899	4	5	64
Rotterdam	1896	2	2	30
Zeist	1900	—	3	10
den Haag	1902	1	1	—
DUITSCHLAND.				
Aken	1888	6	6	191
Altona	1889	6	8	144
Apolda	1877	2	2	42
Barmen	1896	2	2	54
Bonn	1897	1	1	25
Brandenburg	1895	1	2	23
Brunswijk	1880	5	6	157
Bremen	1889	4	5	86
Bremerhaven	1898	1	1	16
Breslau	1892	2	2	42
"	1893	2	2	42
"	1895	2	2	44
"	1896	2	2	44
"	1897	2	2	33
Cassel	1888	6	7	98
Charlottenburg	1893	5	5	120
Chemnitz	1885	6	6	130
Cottbus	1897	1	1	28
Crefeld	1885	3	3	86
Dortmund	1883	1	1	22

PLAATSNAMEN.	Jaar van opening.	Aantal klassen.	Aantal onderw.	Aantal leerlingen
Dresden	1867	7	7	104
Düsseldorf	1888	4	4	119
Eisenach	1896	1	1	18
Elberfeld	1879	6	7	147
Erfurt	1890	5	3	90
Essen	1895	2	3	51
„	1895	2	2	56
Frankfurt a/M.	1889	6	6	127
Gera	1876	2	2	39
Gotha	1894	2	2	37
Görlitz	1893	2	2	54
Göttingen	1895	2	3	39
Guben	1886	1	1	18
Halle a. S.	1863	1	2	25
Halberstadt	1883	2	4	66
Hamburg	1895	4	4	76
„	1892	4	4	72
„	1894	5	5	100
„	1895	3	3	64
Hannover	1889	6	7	125
Jena-Sophienhöhe	1890	5	12	45
Kaiserlatern	1891	1	2	26
Karlsruhe	1896	1	1	35
Keulen	1886	10	10	274
Koningsbergen	1885	3	3	39
„	1893	2	2	30
Leipzig	1881	19	19	205
Lübeck	1888	6	7	96
Lüneburg	1896	1	1	18
Mainz	1892	3	3	63
Maagdenburg	1892	7	8	173
Mülhausen i. E.	1895	2	2	44

PLAATSNAMEN.	Jaar van opening.	Aantal klassen.	Aantal onderw.	Aantal leerlingen
Nordhausen	1892	2	4	35
Neurenberg	1894	4	7	95
Pforzheim	1897	1	1	21
Plauen i. V.	1893	5	6	95
Posen	1897	1	2	19
Stettin	1892	1	1	19
Straatsburg	1897	1	1	24
Weimar	1891	1	2	21
Zwickau	1893	3	3	85
Zittau	1897	1	2	10
ZWITSERLAND. [1])				
Bazel	1887	8	8	164
Bern	1892	4	4	67
Baden	—	1	1	—
Burgdorf	—	2	2	—
Chur	1881	2	1	17
St. Gallen	1890	3	3	41
Glarus	—	1	1	—
Herisau	1897	2	1	36
Genève	—	8	8	—
Luzern	—	1	1	—
Lausanne	—	1	1	—
Schaffhausen	1893	1	1	26
Thun	—	1	1	—
Wintherthur	—	2	2	—
Zürich	1891	9	9	240

[1]) Verhandelingen der II Schweizerisschen Konferenz für das Idiotenwesen in Aarau am 29. und 30 Mai 1899, blz. 178.

PLAATSNAMEN.	Jaar van opening.	Aantal klassen.	Aantal onderw.	Aantal leerlingen
ANDERE LANDEN.				
Weenen	1885	4	5	72
Christiania	1872	24	21	304
Antwerpen	1899	5	6	—
Brussel	1898	11	—	275
Londen	—	46	—	1800

Stoomdrukkerij: GAARLANDT & VAN LOOY,
Eggertstraat 3, achter de Nieuwe Kerk, Amsterdam.